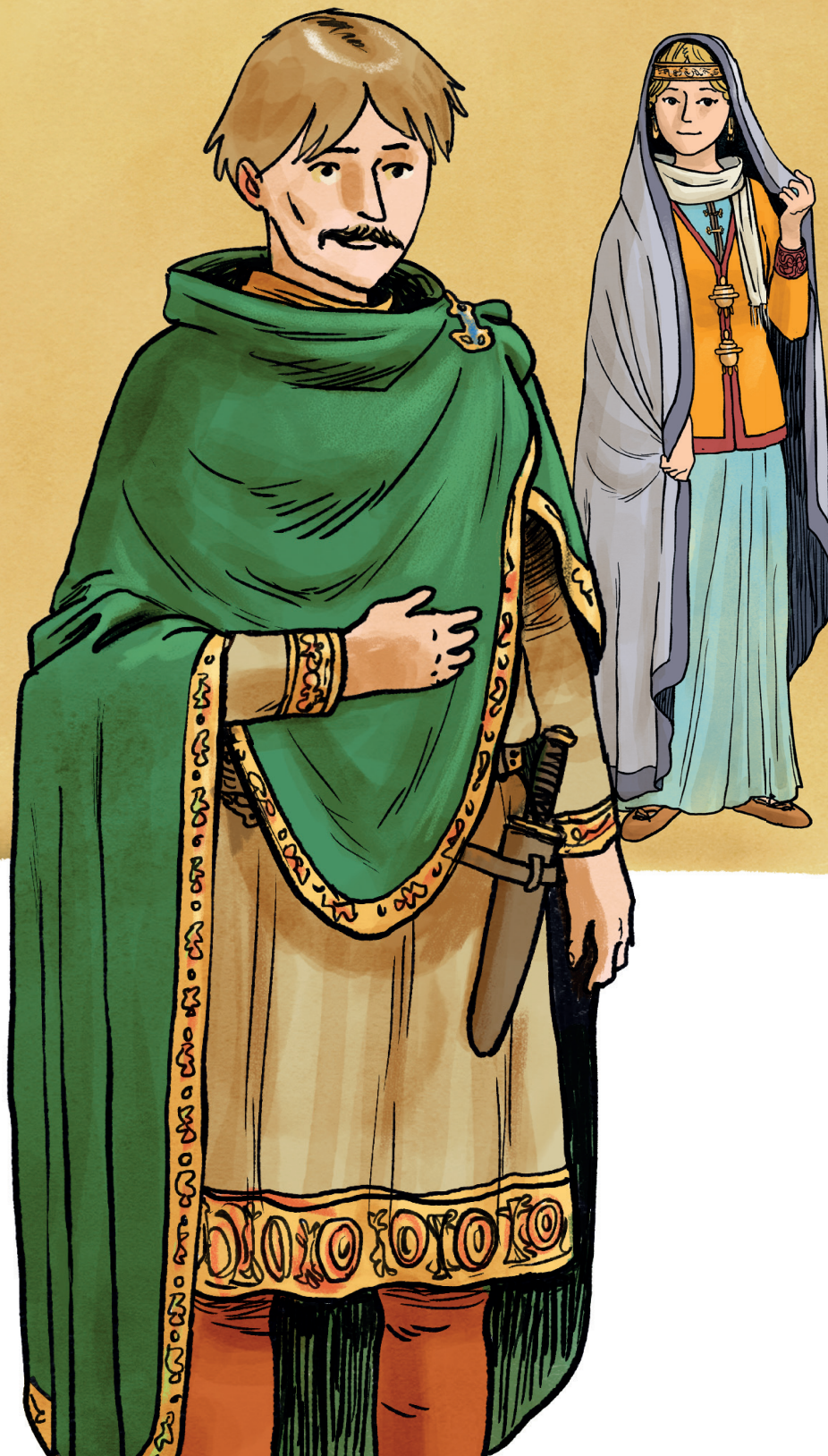

Tijdscapsule Merovingers

Op pad met de Merovingers!

Handleiding leerkracht

Inleiding

Beste leerkracht,

*Dit is de **handleiding voor de leerkracht** van de tijdscapsule Merovingers.*

*Deze handleiding is identiek aan de werkbladen voor leerlingen, aangevuld met **modelantwoorden bij de opdrachten** (die herken je aan dit lettertype) en **extra informatie voor de leerkracht** (die herken je aan dit lettertype).*

Deze tijdscapsule is bedoeld voor leerlingen van het vierde, vijfde en zesde leerjaar van het lager onderwijs. Er zijn twee types opdrachten: kennisopdrachten (kijken, lezen en analyseren) en ervaringsopdrachten (zelf doen en ontdekken). In principe hebben jouw leerlingen de basismodule archeologie al achter de rug wanneer je met deze tijdscapsule aan de slag gaat. Om de overgang vlot te maken, vertrekt dit pakket van een concrete archeologische site (het Merovingisch grafveld van Broechem) om van daaruit uit te zoomen naar de bredere context van de Merovingers en de vroege middeleeuwen.

Opbouw

In de onderdelen 2 – 5 krijgen de leerlingen informatie over de Merovingers en leren ze vooral zelf denken zoals een archeoloog. De oefeningen zetten hen aan om op basis van afbeeldingen van archeologische vondsten zoveel mogelijk te weten te komen over het leven van de Merovingers. Qua moeilijkheidsgraad gaan de oefeningen min of meer in stijgende lijn. De onderdelen 6 en 7 bevatten meer vrije, creatieve oefeningen die de leerlingen doen ondervinden wat de verschillen en gelijkenissen zijn tussen hun eigen leven en dat van de mensen die 1500 jaar geleden in onze streken leefden.

*Je bent echter niet verplicht om alle onderdelen volledig en achtereenvolgens af te werken. Je kan zelf kiezen welke onderdelen en opdrachten je doet en zo je eigen module samenstellen. De index op pagina 3 geeft een overzicht van alle soorten opdrachten in deze tijdscapsule. Achteraan deze handleiding vind je de **eindtermen** die passen bij de verschillende opdrachten.*

Online en in beeld

Voor sommige doe-opdrachten heb je **knutselmateriaal** of specifieke voorwerpen nodig. Dat staat duidelijk aangegeven aan het begin van de opdracht.

Sommige opdrachten zijn enkel uitvoerbaar indien je over een **computer** en een **beamer** beschikt. Een aantal opdrachten maken ook gebruik van afbeeldingen of audiovisuele fragmenten. Beide vind je via het **online platform van de dienst Erfgoed van de Provincie Antwerpen**. Dat kan je vinden op <https://www.provincieantwerpen.be/aanbod/drem/dienst-erfgoed/archeologisch-depot.html>

Index

Kijken, luisteren en analyseren

- Opdracht 2: Kleur op de kaart
- Opdracht 3: Gissen naar grafgiften
- Opdracht 4: Een Merovingisch grafveld in Nederland

Doen en ontdekken

- Opdracht 1: Tijd voor de tijdlijn
- Opdracht 5: Voor Merovech of voor Clothilde?
- Opdracht 6: Wat komt waar vandaan?
- Opdracht 7: Een schelpje met veel te vertellen
- Opdracht 8: Hoe ziet jouw dag eruit?
- Opdracht 9: Merovingers op de speelplaats
- Opdracht 10: Knutsel een Merovingische fibula
- Opdracht 11: Spinnen en weven

1 Weet je het nog? Zo werkt een archeoloog.

Opdracht 1: Tijd voor de tijdlijn.

Je krijgt foto's van oude voorwerpen, gebouwen of dingen te zien. Weet jij wanneer ze uitgevonden of gemaakt zijn? Leg de foto's op de juiste plaats op de tijdlijn!

Duur: 20 min.

Om leerlingen eraan te herinneren dat bepaalde vondsten/ materialen samenhangen met bepaalde periodes, kan je de les beginnen met een dateringsoefening. Deze oefening is deels een herhaling van de archeologiemodule. Je kan ze ook overslaan als de archeologiemodule nog vers in het geheugen van jouw leerlingen ligt.

Voorbereiding:

Druk **bijlage 1** enkele keren af en verknip de afbeeldingen tot kaartjes. Verdeel de kaartjes onder de leerlingen. Zorg ervoor dat elke leerling 3 à 5 kaartjes heeft.

Bijlage 4 bevat een blanco tijdlijn. Druk deze af in groot formaat, of teken ze over op een groot blad. Je kan vooraf zelf de gekende tijdvakken aanduiden en inkleuren (prehistorie, oudheid, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, eigen tijd), op basis van de tijdlijn in de klas of het handboek dat je gebruikt. Als opwarmer voor de oefening kan je dit ook samen met de leerlingen doen. Leg de tijdlijn daarna horizontaal op een tafel, centraal in het klaslokaal.

TIP

De leerlingen vinden op hun werkblad ook een blanco tijdlijn. Je kan hen die eventueel eerst zelf laten inkleuren. Zo kunnen ze op hun werkblad meevolgen.

Opdracht:

Op de kaartjes staan afbeeldingen van voorwerpen, gebouwen en toestellen. Die afbeeldingen zijn elk verbonden met een specifiek tijdvak. Geef de leerlingen de opdracht om hun kaartjes op de tijdlijn te leggen waar zij denken dat die het beste passen. De leerlingen ondervinden op die manier dat ze vondsten op rudimentaire wijze kunnen dateren, louter op basis van de gebruikte materialen en technieken (bv. een plastic voorwerp hoort bij de nieuwste tijd of de eigen tijd). De leerlingen zullen ook ondervinden dat bepaalde vondsten niet zo eenvoudig te dateren zijn. Daarvoor zijn meer gespecialiseerde methodes nodig (waar we in deze bundel niet op ingaan).

Nadien overloop je klassikaal de kaartjes, terwijl de leerlingen in een cirkel rond de tijdlijn staan. Laat de leerlingen zelf de foutief geplaatste kaartjes in het juiste tijdvak plaatsen. Stel eventueel vragen die de leerlingen doen inzien dat de foutief gelegde kaartjes naar een ander tijdvak moeten worden verplaatst (bijvoorbeeld: 'Hadden de mensen al elektriciteit in de middeleeuwen? Konden ze dan wel televisiekijken?').

Oplossingen:

Prehistorie: menhir, hamer, skeletten

Oudheid (tijd van Grieken en Romeinen): Acropolis, katapult, kaars (de kaars op de foto dateert uit een latere periode maar de uitvinding van de kaars dateert wel uit de Romeinse tijd)

Middeleeuwen: zwaard, kathedraal, kasteel, Vikingschip, harnas

Nieuwe tijd: wereldbol (de nieuwe tijd was de periode van de grote ontdekkingsreizen. Vanaf dan werden de wereldkaarten en wereldbollen gedetailleerder.)

Nieuwste tijd: televisie (past eventueel ook bij eigen tijd), gloeilamp, stoomlocomotief

Eigen tijd: duplo, dartpijl

2

De Merovingers, veroveraars in een woelige tijd

Afhankelijk van de voorkennis van je leerlingen, geef je best eerst nog wat uitleg over het Romeinse Rijk en over de Romeinen.

1500 jaar geleden was het Romeinse Rijk helemaal aan het verbrokkelen.

Daar profiteerden allerlei stammen van om zelf meer macht in handen te krijgen. Zo brak er in Europa een onrustige periode aan. Op veel plaatsen vochten verschillende stammen tegen elkaar om hun eigen macht en invloed uit te breiden.

Tussen 450 en 700 waren de **Merovingers** baas in onze streken. De Merovingers behoorden tot de groep van de **Franken**. Zij waren een van de vele volkeren die zich in het Romeinse rijk hadden gevestigd.

In het begin hadden de Merovingers maar een klein gebied in handen. Koning Childerik controleerde een gebied in de omgeving van Doornik, een stad die vandaag in de provincie Henegouwen ligt. In het jaar 481 volgde Clovis zijn vader op als koning. Clovis voerde heel wat oorlogen en kon uiteindelijk alle andere Franken onderwerpen. Hij heerste vanaf toen over een gebied van het huidige Nederland tot aan de huidige grens Frankrijk-Spanje en van de Atlantische oceaan tot het oosten van het huidige Duitsland. Hij maakte van Parijs de nieuwe hoofdstad van zijn rijk.

Middenvinger, wijsvinger, Merovinger ... ? De ietwat vreemde naam 'Merovingers' of Merovingen heeft helemaal niets met menselijke vingers te maken. De naam verwijst naar de eerste koning van de Merovingers, die 'Merovech' heette.

Opdracht 2: Kleur op de kaart

Duur: 5 min.

Heb je de tekst hierboven goed gelezen?

Kleur dan op deze kaart het gebied dat Clovis veroverde!

Let op! De landen België, Frankrijk, Nederland, Duitsland, ... bestonden nog niet in de tijd van de Merovingers.

Je kan eventueel expliciteren dat de naam 'Frankrijk' wel zijn oorsprong vond in de vroege middeleeuwen. Letterlijk betekent de naam immers 'het rijk van de Franken'.

Na de dood van Clovis werd het Frankische rijk in drie koninkrijken verdeeld. Later vormden de koninkrijken voor korte tijd opnieuw één gebied, maar de Merovingische koningen verloren geleidelijk meer en meer macht. In 751 werd de laatste Merovingische koning afgezet. Vanaf toen kwam een nieuwe reeks Frankische koningen aan de macht, met als meest bekende **Karel de Grote**.

3

De Merovingers in de provincie Antwerpen

We weten ondertussen wat een archeoloog doet. Overal in de wereld gaat hij op zoek naar sporen die mensen lang geleden hebben achtergelaten. Niet alleen in verre landen. Zelfs heel dichtbij, in de provincie Antwerpen, graven archeologen naar oude vondsten.

Het Merovingisch grafveld in Broechem

De Merovingers waren erg goed in oorlogen winnen. Wat ze minder goed konden, was boeken of brieven schrijven. Dat denken we tenminste, omdat er uit die periode heel weinig geschreven teksten zijn bewaard. Daardoor is het moeilijk om met zekerheid te weten wat er in die periode precies gebeurde.

Gelukkig zijn er wel heel wat archeologische vondsten uit die periode. Die vondsten leren ons heel wat over hoe de Merovingers leefden.

In de gemeente Broechem, in de provincie Antwerpen, hebben archeologen een bijzondere ontdekking gedaan. Ze hebben er restanten gevonden van een hele oude begraafplaats. Boven de grond kan je er haast niks van zien. Maar onder de grond hebben de archeologen meer dan 500 oude graven gevonden! In die graven hebben ze heel wat voorwerpen ontdekt, zoals sieraden en wapens.

De graven en voorwerpen behoorden toe aan de **Merovingers**.

Opdracht 3: Gissen naar grafgiften

Bekijk de voorwerpen uit de graven van de Merovingers.

Beantwoord voor elk voorwerp de vragen. Nadien kan je je eigen antwoorden vergelijken met wat de archeoloog zegt.

Duur: 15 min.

Bijlage 2 bevat een PowerPointpresentatie met afbeeldingen van vondsten uit het Merovingisch grafveld. Je kan deze presentatie projecteren of de dia's afdrukken en als afzonderlijke fiches aan de leerlingen uitdelen.

Verloop:

Toon eerst dia's 2 tot 7 van de PowerPointpresentatie. Die foto's tonen zes voorwerpen uit Merovingische graven in Broechem, zonder extra uitleg. De leerlingen vinden deze foto's ook terug op hun werkblad. Op basis van die foto's proberen de leerlingen per twee te raden wat de functie is van de getoonde voorwerpen en uit welk materiaal ze bestaan. Ze noteren hun antwoorden in kolom 3 in onderstaande tabel.

Als de leerlingen die opdracht hebben uitgevoerd, toon je dia's 8 – 14. De duiding bij de foto's kan je klassikaal overlopen. Op die manier kunnen de leerlingen hun eigen hypothesen toetsen aan de uitleg van de archeoloog, die ze beknopt noteren in kolom 4.

Ter afronding kan je klassikaal bespreken wat deze vondsten ons leren over de Merovingers. Stel vragen als: 'Wie heeft al eens gezien hoe glas wordt gemaakt?' en 'Heb je al eens een edelsmid aan het werk gezien? Hoe maakt hij oorringen of andere sieraden?' Je besluit vervolgens dat de Merovingers behoorlijk goed waren in het bewerken van materialen en heel uiteenlopende grondstoffen gebruikten. Op basis van de functies van de verschillende voorwerpen kan je besluiten dat de Merovingers enerzijds heel praktisch en strijdlustig waren (wapens, schildknop, ...) en anderzijds ook bezig waren met schoonheid en uiterlijk vertoon (oorringen, mantelspeld, ...)

		Wat denk jij?	Wat zegt de archeoloog?
Voorwerp 1	Waarvoor diende dit voorwerp?		Drinkbeker
	Uit welk materiaal bestaat dit voorwerp?		Glas
Voorwerp 2	Waarvoor diende dit voorwerp?		Sleutel
	Uit welk materiaal bestaat dit voorwerp?		Brons
Voorwerp 3	Waarvoor diende dit voorwerp?		Mes voor de jacht of voor tijdens de oorlog
	Uit welk materiaal bestaat dit voorwerp?		IJzer
Voorwerp 4	Waarvoor diende dit voorwerp?		Schildknopje, bescherming van het handvat van het schild
	Uit welk materiaal bestaat dit voorwerp?		IJzer
Voorwerp 5	Waarvoor diende dit voorwerp?		Mantelspeld, om een kleding te sluiten
	Uit welk materiaal bestaat dit voorwerp?		Brons
Voorwerp 6	Waarvoor diende dit voorwerp?		Oorringen
	Uit welk materiaal bestaat dit voorwerp?		Zilver, granaatsteen

Alle foto's © Agentschap Onroerend Erfgoed

Vul aan.

De Merovingers leefden in onze streken tussen ongeveer 450 en 700 na Christus. Op de tijdlijn is dat de overgang tussen de Romeinse tijd en de middeleeuwen.

De graven van de Merovingers in Broechem zijn ongeveer 1500 jaar oud. De Merovingers begroeven hun doden op verschillende manieren. De meeste doden werden begraven in houten kisten, gemaakt van planken of van uitgeholde boomstammen. Maar sommige overledenen werden eerst gecremeerd op een brandstapel, waarna hun assen begraven werden in een kuil.

De Merovingers gaven aan de doden heel wat 'geschenken' mee. Ze begroeven die geschenken (of grafgiften) samen met de persoon die gestorven was. Archeologen hebben veel van die geschenken kunnen opgraven.

4 Mannen- en vrouwengraven

Archeologen hebben veel geleerd uit de graven van de Merovingers. Zo ontdekten ze welke graven van vrouwen en welke graven van mannen waren. Luister mee naar wat een archeoloog in Nederland daarover vertelt.

Opdracht 4: Een Merovingisch grafveld in Nederland

*Bekijk klassikaal het beeldfragment over het Merovingisch grafveld in Wijchen (Nederland). Je vindt het fragment als **bijlage 6** op het digitaal platform.*

Het fragment behandelt het verschil tussen vrouwengraven en mannengraven. De archeoloog vertelt dat zowel mannen als vrouwen een aantal voorwerpen meekregen in hun graf. Dat maakte deel uit van het ritueel om afscheid te nemen van de doden. Vrouwen en mannen kregen verschillende voorwerpen mee.

Welke voorwerpen kregen overleden mannen mee in hun graf?

Wapens, glazen drinkbeker, met zilver versierde gordel, spata (zwaard), speerpunt, schildknop

Welke voorwerpen kregen overleden vrouwen mee in hun graf?

Spinklosje, zilveren haarnaald, zilveren spelden, gouden spelden, kralensnoer, zilveren ring, glazen drinkbeker

Grafgiften vertellen ons veel over de gewoonten en levenswijze van de Merovingers. De grafgiften tonen wie bij de Merovingers welke taken had. Mannen moesten vooral sterk zijn en kunnen vechten. Vrouwen waren de baas in huis. En zowel mannen als vrouwen vonden het belangrijk om er goed uit te zien.

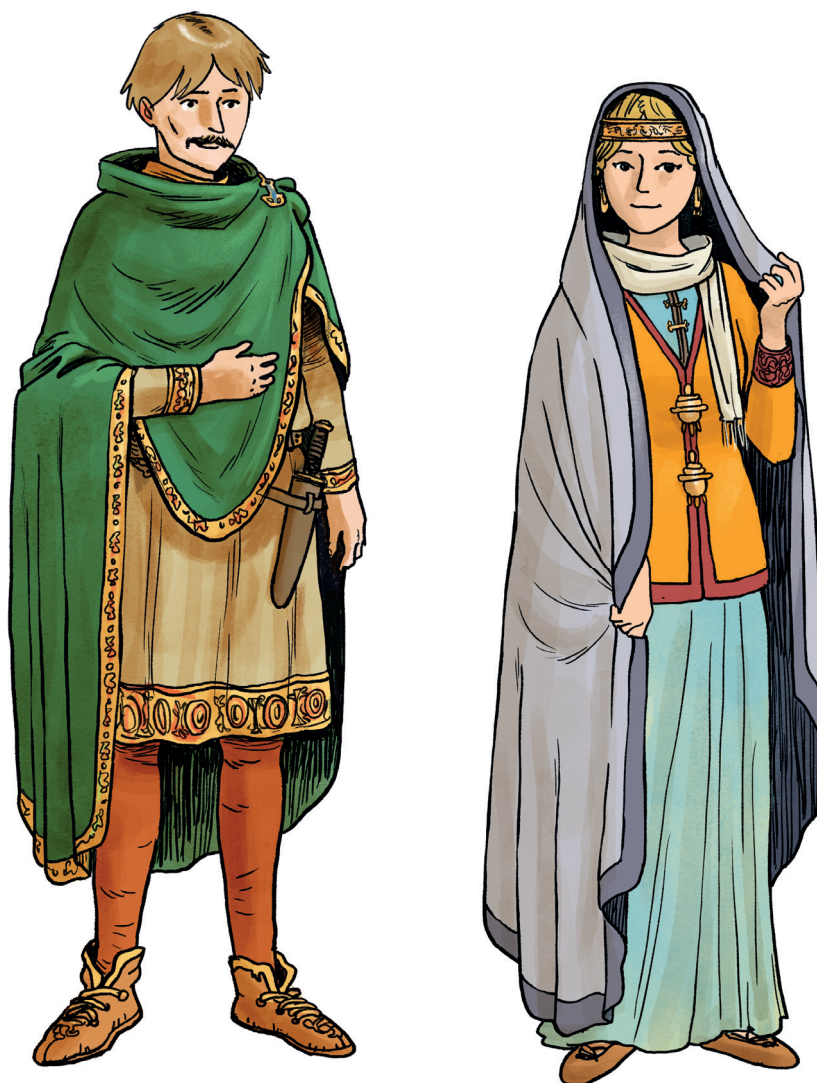
Kan jij vijf spullen noemen die iets vertellen over wie je bent of wat je doet? Waarom kies je die spullen?

Opdracht 5: Voor Merovech of voor Clothilde?

De Merovingers in Nederland hadden ongeveer dezelfde gewoontes als de Merovingers in Broechem. Op basis van wat je uit het filmpje geleerd hebt, kan je de voorwerpen van Broechem verder onderzoeken. Hieronder zie je een aantal voorwerpen die de Merovingers achterlieten bij de doden op de begraafplaats van Broechem. Een aantal voorwerpen herken je nog uit de vorige opdracht.

Welke voorwerpen horen volgens jou bij een vrouwengraf?
En welke bij het graf van een man?
Verbind de voorwerpen met het juiste graf.

Oplossing:

- 1: lanspunt, wapen ➡ mannengraf
- 2: mantelspeld of fibula ➡ vrouwengraf
- 3: schildknop, onderdeel van een schild ➡ mannengraf
- 4: oorringen ➡ vrouwengraf (oorringen waren typisch vrouwelijke sieraden)
- 5: sleutel ➡ vrouwengraf
- 6: spinklosje (Dit voorwerp werd gebruikt bij het spinnen van draden uit ruwe wol. Het spinklosje werd over de 'spindel' geschoven, een houten of benen stokje waar men een pluk ruwe wol aan bevestigde. Het spinklosje verzwaarde de spindel, waardoor men die makkelijk kon ronddraaien.) ➡ vrouwengraf

Overloop klassikaal de antwoorden. Stel bij elk voorwerp de vraag waarom de leerlingen het aan een mannengraf of een vrouwengraf toewezen. Op die manier kan je klassikaal tot het besluit komen dat er een patroon in de grafsgiften zit: Merovingische mannen kregen voorwerpen mee die aansloten bij activiteiten zoals oorlog voeren en hun verwanten verdedigen. Die activiteiten werden als typisch mannelijke taken beschouwd. In vrouwengraven vinden we voorwerpen die verwijzen naar activiteiten die typisch waren voor vrouwen, zoals spinnen en weven. Vrouwen waren ook de baas over het huishouden. Sleutels verwijzen op een symbolische manier naar die rol.

5 Verbonden met de wereld

Opdracht 6: Wat komt waar vandaan?

Duur: 20 min.

Kijk naar de producten die je juf of meester je toont.
Weet jij welk product erop staat en van welk land dat komt?

Stap 1

Stel klassikaal een aantal vragen aan je leerlingen, zoals: ‘Hoe vaak slaap je in je eigen bed? Hoe vaak slaap je ergens anders? Hoeveel keer per jaar kom in je in een andere gemeente/ stad/ land, ...’? Wellicht is de conclusie dat de meeste leerlingen het grootste deel van het jaar zich binnen een straal van enkele kilometers rond hun woonplaats bevinden.

Stap 2

Breng enkele veel voorkomende producten mee naar de klas waarop de oorsprong/ productieplaats vermeld staat (gedroogd voedsel of voedsel in blik; T-shirt; gsm; eetgerei; ...). Laat de leerlingen de producten bekijken en laat hen per product het productieland noteren. Dat kan klassikaal aan het bord, of in kleine groepjes, in onderstaande tabel.

Zorg ervoor dat de conclusie is dat we door alles wat we kopen elke dag verbonden zijn met de hele wereld, ook al bevinden we ons in ons eigen dorp of stad..

Product	Land waar het vandaan komt

Op welke andere manieren zijn we verbonden met de rest van de wereld?

(Mogelijke antwoorden: via films, muziek, klasgenoten met buitenlandse wortels die familie hebben die in een ander land woont, kranten, het nieuws, restaurants, ...)

Stap 3

Maak de overstap van de leefwereld van de leerlingen naar de wereld van de Merovingers.

Denk je dat de Merovingers net zo verbonden waren met de rest van de wereld als wij?

De leerlingen kunnen zowel argumenten pro als contra aanreiken. Voor beide standpunten kunnen goede argumenten worden gegeven. Noteer de belangrijkste antwoorden in een beknopt schema op het bord.

Voorbeeld bordschema:

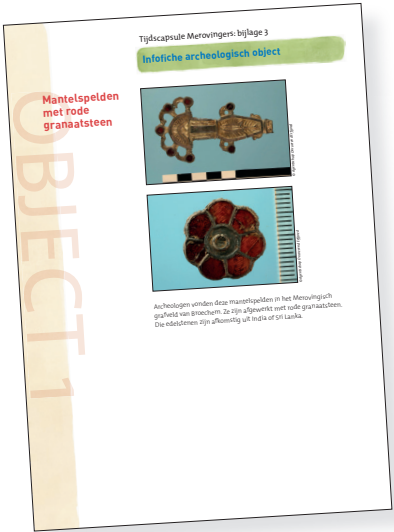
Verbonden met de wereld	Minder verbonden met de wereld
Transport was mogelijk via rivieren en bestaande Romeinse wegen.	Er waren in de tijd van de Merovingers minder wegen dan vandaag.
In vroegere periodes (Grieken, Romeinen) was er al handel tussen verschillende volkeren en gebieden.	Transport was moeilijk en ging traag. (geen vrachtwagens, auto's, vliegtuigen, ...)
Mensen aten voedsel dat oorspronkelijk uit andere gebieden afkomstig was. Zo hadden de Romeinen nieuwe kruiden meegebracht naar onze streken, zoals dille, munt en koriander. Op hun beurt namen de Romeinen producten uit onze streken mee naar Italië, zoals graan of varkensvlees.	Communicatie was moeilijker. (geen telefoon, internet, ...)
In vroegere periodes woonden er al mensen van andere volkeren in onze streken. De Romeinen kwamen bijvoorbeeld uit Italië.	De meeste mensen hadden geen tijd om op vakantie te gaan.

Hoe zou je met zekerheid kunnen weten of de Merovingers contact hadden met andere volkeren?

Om hierop een antwoord te geven, kan je opnieuw verwijzen naar de oefening waarbij de leerlingen moesten noteren in welke landen verschillende hedendaagse producten waren geproduceerd. Met wat hulp kunnen de leerlingen zelf bedenken dat ze misschien op zoek kunnen gaan naar de herkomst van de (grondstoffen van) de grafgraven in de Merovingische graven.

Modelantwoord: je kan onderzoeken uit welke gebieden de voorwerpen of de grondstoffen van de Merovingers afkomstig zijn.

Opdracht 7: Een schelpje met veel te vertellen

Duur: 25 min.

Je weet al dat archeologische vondsten ons heel wat kunnen leren over hoe mensen vroeger leefden. We gaan nu opnieuw een aantal vondsten bekijken. Zo proberen we meer te weten te komen over de contacten die de Merovingers hadden met andere volkeren en gebieden.

*Verdeel de klas in groepjes van 3 à 4 leerlingen. Geef elk groepje een kopie van **bijlage 3**. Deze bijlage bevat afbeeldingen van archeologische vondsten en een bijhorende beschrijving van de vondsten (o.a. gebruikte materialen en oorsprong van die materialen).*

Verbetersleutel:

	Materiaal	Afkomstig uit
Archeologische vondst 1 mantelspeld	(ingelegd met) granaatsteen	Sri Lanka/ India
Archeologische vondst 2 halssnoer	barnsteen	Oostzee (=Baltische zee)
Archeologische vondst 3 kruik	aardewerk	Eifel
Archeologische vondst 4 pot	aardewerk	Noord-Frankrijk
Archeologische vondst 5 kaurischelp	schelp	Rode Zee/ Indische Oceaan

Bekijk de archeologische vondsten. Kijk goed naar uit welke gebieden de materialen afkomstig zijn. Zoek daarna op in een atlas of op internet waar die gebieden liggen. Duid ze dan aan op onderstaande kaart. Kies voor elke vondst een andere kleur!

Bron: Wikimedia Commons

Wat kan je besluiten uit de archeologische vondsten die je net hebt bestudeerd?

De Merovingers hadden alleen contact met mensen uit hun eigen dorp.

Juist/fout

Fout. De herkomst van verschillende archeologische vondsten toont aan dat de Merovingers handeldreven met andere volkeren, zowel uit de regio als uit verafgelegen gebieden, zoals Azië. (Dat betekent echter niet dat de Merovingers uit Brochem rechtstreeks contact hadden met Aziaten. Waarschijnlijk waren er op de handelsroutes heel wat tussenhandelaren actief).

De Merovingers voerden handel met volkeren uit Amerika. **Juist/fout**

Fout. Uit de archeologische vondsten kan je niet afleiden dat de Merovingers handel voerden met Amerika. De Merovingers wisten waarschijnlijk niet eens dat Amerika bestond.

Achtergrondinformatie:

De Vikingen waren de eerste Europeanen die in Amerika aan land gingen, enkele honderden jaren na de periode van de Merovingers. Uitgebreide handelscontacten met Amerika kwamen er pas nadat Columbus er voet aan wal had gezet.

De Merovingers gebruikten materialen uit verafgelegen gebieden. **Juist/fout**

Juist. De Merovingers in onze streken waren verbonden met andere volkeren via een uitgebreid handelsnetwerk. Via hun handelscontacten kwamen ze aan producten uit Noord-Frankrijk, de Eifel, India, Sri Lanka, ...

Achtergrondinformatie:

De Merovingers hadden een 'concentrisch handelsnetwerk': Dagelijkse behoeften, zoals hout en voeding, haalden ze in de omgeving van hun woonplaats. Wapen en gebruiksvoorwerpen kwamen uit de ruimere regio. Sommige goederen legden zelfs duizenden kilometers af. Het ging dan vaak om grondstoffen voor luxeproducten of zaken met een grote symbolische waarde. Om handel te drijven, heb je transport nodig. De meeste Merovingische handelsplaatsen ontwikkelden zich dan ook aan knooppunten van Romeinse wegen en bevaarbare rivieren.

In de middeleeuwen was transport over land vaak lastig en het duurde heel lang. Transport over water was veel handiger. Rivieren waren heel belangrijke handelswegen. De Merovingers legden daarom boetes op aan wie een rivier afsloot.

6

Een dag in het leven van een Merovinger

Heb je je al eens afgevraagd hoe jouw leven eruit zou hebben gezien als je 1500 jaar vroeger was geboren? Je zou niet met euro's hebben betaald, maar met een Frankische munt. Je ouders hadden je waarschijnlijk Clothilde, Gisla, Theodrata, Alarik of Charibert genoemd. En over een jaar of twee zouden ze je wellicht zeggen dat het stilaan tijd werd om te trouwen. Kortom, je hele leven zou er behoorlijk anders hebben uitgezien.

Opdracht 8: Hoe ziet jouw dag eruit?

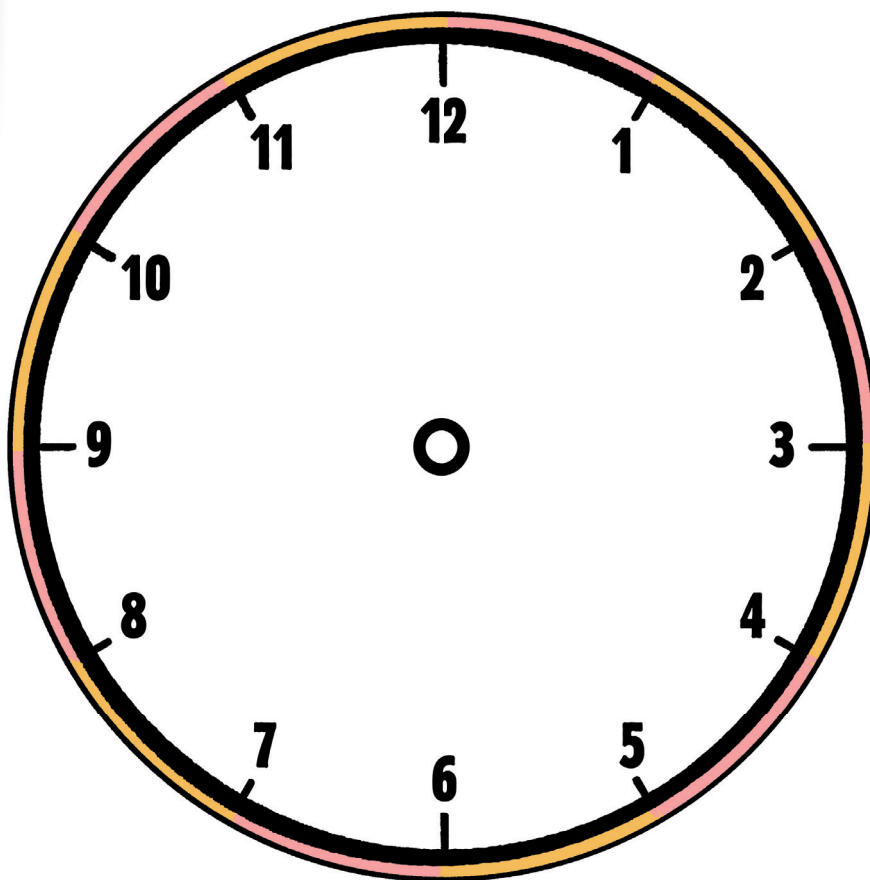
Duur: 25 min.

Vul het verloop van je dag in op de klok.

Plak een foto van jezelf in het midden, of teken jezelf!

Spreek op voorhand af welke dag de leerlingen moeten kiezen (een maandag, een dinsdag, ...) Spoor je leerlingen aan om voldoende details te noteren. Laat hen bv niet noteren 'ontbijt' maar wel 'ontbijt: cornflakes, banaan, thee'. Niet: 'naar school' maar 'met de fiets naar school'.

In de Merovingische dorpen werd gewoond, gewerkt en geslapen. Vrouwen maakten er kleding, timmermannen timmerden huizen en karren. Smeden maakten spijkers, ketels, wapens en gereedschap. Andere vaklieden specialiseerden zich in potten, kruiken, sieraden en glas.

Doe nu dezelfde oefening, maar doe alsof je een Merovinger bent.
Welke dingen zou je niet kunnen of moet je anders doen?

Hier kan je als leerkracht klassikaal inspelen op wat de leerlingen noteren. Stel bijvragen die de leerlingen doen inzien dat het leven op veel vlakken heel anders was dan nu. Als iemand genoteerd heeft: 'ontbijt met thee', kan je bijvoorbeeld vragen hoe hij of zij die thee zal warm maken. Via een onderwijsleergesprek komt de klas dan tot het inzicht dat er wellicht een vuur moest worden aangemaakt om thee te zetten. Het gevolg is dat het voor een Merovinger niet haalbaar was om om 7u op te staan, om 7.15u thee te drinken en om rond 7.30u het huis uit te gaan.

In tweede instantie kan je erop wijzen dat er waarschijnlijk nog geen thee werd gedronken in onze streken (of je laat de leerlingen dat zelf opzoeken, als er computers voorhanden zijn).

Stimuleer je leerlingen met behulp van bijvragen om na te denken over hoe het was om te leven zonder telefoon, internet, elektriciteit, ... Je kan vragen stellen als: 'Hoe spreek je af met je vrienden? Wat doe je als je te laat thuis zal zijn? Of als je mama of papa je ergens moet komen halen?'

Beslis zelf hoe ver je daarin wilt gaan. Het opzet van deze oefening is niet om een 100% historisch correcte reconstructie te maken van het dagelijks leven in de Merovingische periode. Het is enkel de bedoeling dat leerlingen aan de hand van concrete voorbeelden beseffen dat het dagelijks leven op heel veel vlakken anders verliep dan vandaag.

7 Creatief met Merovingers

Je kan naar eigen inzichten en voorkeuren de cognitieve opdrachten in deze bundel afwisselen met creatieve en affectieve opdrachten. Hieronder vind je enkele suggesties om jouw leerlingen op creatieve wijze aan de slag te laten gaan met wat ze geleerd hebben over de Merovingers. Uiteraard kan je talloze variaties en uitbreidingen bedenken op onderstaande suggesties.

Opdracht 9: Merovingers op de speelplaats

Duur: 15 min.

Verloop:

Begin met een klasgesprek over de activiteiten die de leerlingen het liefste doen op de speelplaats. Wellicht komen er antwoorden als voetballen, touwtjespringen, ... Noteer de antwoorden op het bord.

Stel de vraag: 'Denk je dat de Merovingers dezelfde activiteiten konden doen als jullie vandaag?' Het antwoord zal zijn dat heel wat activiteiten niet mogelijk waren, omdat sommige materialen nog niet bestonden (geen plastic springtouw, geen plastic ballen, geen batterijen, ...). Je kan er terloops ook op wijzen dat de Merovingers wellicht geen scholen en dus ook geen speelplaatsen hadden, zoals wij die kennen.

Laat de leerlingen nadenken over hoe de Merovingers die activiteiten misschien wel konden doen met de materialen die ze vroeger hadden.

Stel hen ook de omgekeerde vraag: stel dat zij leefden in de tijd van de Merovingers, welke spelletjes zouden zij dan spelen? Welke materialen zouden ze daarvoor gebruiken?

Je kan inpikken op de antwoorden van de leerlingen op die laatste vraag met enkele historische weetjes over spelen. Zo kan je vertellen dat mensen vroeger voetballen met een opgeblazen of gevulde varkensblaas, voordat de voetbal werd uitgevonden. Ook springtouden bestaan waarschijnlijk al heel lang, maar vroeger gebruikten mensen andere materialen om touwen te maken, zoals darmen van dieren, of vezels van planten zoals hennep of katoen.

Opdracht 10: Knutsel een Merovingische fibula

Duur: 30 min.

Materiaalsuggesties:

Klei, houtpasta, veiligheidsspelden; plastic nepedelstenen; kraaltjes, gekleurd glas, garen, ...; goud- of zilverkleurige plakkaatverf.

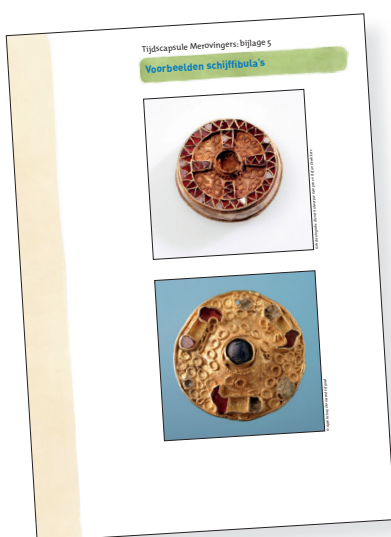
Verloop:

Voor de Merovingers was de fibula of mantelspeld een belangrijk gebruiksvoorwerp: met de fibula konden ze de twee uiteinden van een kledingstuk aan elkaar bevestigen, zodat het kledingstuk beter om het lichaam bleef zitten. De fibula is dus eigenlijk de voorloper van de knoop of de ritssluiting. De fibula is niet alleen een gebruiksvoorwerp, maar ook een siervoorwerp. De Merovingers maakten prachtige exemplaren, met dure materialen.

In deze knutseloefening maken je leerlingen hun eigen fibula.

Stap 1: Laat de leerlingen goed naar de voorbeelden in **bijlage 5** kijken. Die kunnen ze gebruiken om hun eigen ontwerp te maken.

Stap 2: Geef hen uitleg over het materiaal waarmee ze aan de slag gaan. Klei of houtpasta en veiligheidsspelden kan je gebruiken als basismateriaal. Hiermee kunnen ze de schijf van de fibula maken. Plastic nep-edelstenen, garen, kraaltjes, gekleurd glas ... kunnen dienstdoen als versiering. Goud- of zilverkleurige plakkaatverf kunnen ze gebruiken om het geheel af te werken.

Stap 3: Laat de leerlingen een tekening maken op een kladblaadje van het patroon dat ze willen ontwerpen.

Stap 4: De leerlingen bevestigen hun versiering (patronen van garen, gekleurd glas, nep-edelstenen, ...) op de basisschijf, afhankelijk van het patroon dat ze ontwierpen.

Stap 5: De leerlingen spuiten goud- of zilverkleurige plakkaatverf over hun fibula. Laat de verf goed drogen. Daarna kunnen ze eventueel nog extra versiering aanbrengen. Doordat die geen gouden of zilveren schijn heeft, zorgt dat voor een mooi contrast.

Opdracht 11: Spinnen en weven

Duur: 1 uur.

Wil je je leerlingen laten ervaren hoe het is om wol te spinnen of om te weven zoals in de vroege middeleeuwen? Nodig dan zeker een expert uit met ervaring in de technieken van die tijd. De leerlingen krijgen daarbij niet alleen uitleg, ze mogen ook zelf aan de slag gaan.

Hiervoor kan je contact opnemen met **Edwig van Cauteren** (edwig_van_cauteren@hotmail.com).

Koppeling eindtermen

Dit overzicht is gebaseerd op de eindtermen zoals ze genummerd worden op <https://onderwijsdoelen.be> (geraadpleegd op 3 mei 2019).

Algemeen

Deze eindtermen zijn toepasbaar op de modules als geheel.

Mens en maatschappij: 3.7; 3.8; 3.9*; 5.1.

Wetenschappen en techniek: 1.1; 2.1.

Nederlands: 1.5; 1.7; 1.8; 1.9; 2.3; 2.5; 3.4; 4.6.

1. Weet je het nog? Zo werkt een archeoloog!

Opdracht 1: Tijd voor de tijdlijn

Mens en maatschappij: 3.7; 3.8; 3.9

Wetenschappen en techniek: 2.1; 2.17

2. De Merovingers, veroveraars in een woelige tijd

Opdracht 2: Kleur op de kaart

Mens en maatschappij: 3.7; 4.13

3. De Merovingers in de provincie Antwerpen

Opdracht 3: Gissen naar grafgiften

Mens en maatschappij: 3.8; 3.9; 5.1

Wetenschappen en techniek: 1.1; 2.1

4. Mannen- en vrouwengraven

Opdracht 4 en 5:

Een Merovingisch grafveld in Nederland
en Voor Merovech of voor Clothilde?

Mens en maatschappij: 2.1; 3.8; 3.9; 5.1

Nederlands: 1.7

5. Verbonden met de wereld

Opdracht 6: Wat komt waar vandaan?

Mens en maatschappij: 3.8; 3.9

Opdracht 7: Een schelpje met veel te vertellen

Mens en maatschappij: 4.10; 4.13; 5.1

6. Een dag in het leven van een Merovinger

Opdracht 8: Hoe ziet jouw dag eruit?

Mens en maatschappij: 3.1; 3.3; 3.8; 3.9.

Wetenschap en techniek: 2.17

7. Creatief met Merovingers

Opdracht 9: Merovingers op de speelplaats

Mens en maatschappij: 1.1*; 3.8; 3.9*; 4.11.

Opdracht 10: Knutsel een Merovingische fibula

Wetenschappen en techniek: 2.1; 2.11; 2.12; 2.13; 2.16*; 2.17.

Opdracht 11: Spinnen en weven

Wetenschappen en techniek: 2.1; 2.2; 2.3; 2.6; 2.11; 2.12; 2.13;
2.16*; 2.17.

Dit pakket werd samengesteld door **Stijn Knuts, Jonas Raats en Jakob Ulens**, onderzoekers van **GEHEUGEN COLLECTIEF VZW** in opdracht van de provincie Antwerpen.
Vormgeving: **www.hetgeelpunt.be**
Filmen en montage: **De Zeemier vof**

Met speciale dank aan:

Christel De Bie en **Patrick Oorts**, gemeentelijke lagere school De Sleutel, Broechem
Anne Stuer, Regionaal Landschap de Voorkempen – Erfgoed Voorkempen
Ellen Van de Velde, IOED Land van Nete en Aa
Sofie Debruyne, agentschap Onroerend Erfgoed
Rica Annaert, Vrije Universiteit Brussel - agentschap Onroerend Erfgoed
Joke Bungeneers, Ignace Bourgeois, Sofie Scheltjens en Serge Migom, Provincie Antwerpen - dienst Erfgoed - Provinciaal Archeologisch Depot
Ghent Archaeological Team bvba (GATE)

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de provincie Antwerpen.

Deze uitgave kwam tot stand in opdracht van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen:

Voorzitter: Cathy Berx, gouverneur

Leden: Luk Lemmens, Kathleen Helsen, Jan De Haes en Ludwig Caluwé, Gedeputeerden

Provinciegriffier: Danny Toelen

Departementshoofd Ruimte, Erfgoed en Mobiliteit: Wim Lux

Wettelijk Depot: D/2019/0180/27

V.U. Joke Bungeneers, Koningin Elisabethlei 22 2018 Antwerpen